

Harjoitus 9: Optimointi I (Matlab)

MS-C2107 Sovelletun matematiikan tietokonetyöt

Harjoituksen aiheita

- Optimointimallin muodostaminen
- Optimointitehtävien luokittelu
- Optimointitehtävien ratkaiseminen Matlabilla

Oppimistavoitteet

- Tiedät mitä on optimointi ja mitkä ovat optimointimallin osat
- Osaat käyttää Matlabin valmiita optimointityökaluja
- Osaat toteuttaa yksinkertaisen optimointialgoritmin
- Osaat analysoida optimoinnin tuloksen herkkyyttä mallin parametrien suhteen

Mitä on optimointi?

- Optimoinnissa pyritään hakemaan matemaattiselle ongelmalle paras (eli optimaalinen) ratkaisu.

Optimointimallin osat

- Päättösmuuttujat
- Mahdolliset rajoitukset (koskien päätösvaihtoehtoja)
- Kohdefunktio (jota maksimoidaan tai minimoidaan)

Esimerkki: väännetään rautalangasta

- L :n pituisesta rautalangasta on väännettävä suorakaide, jonka pinta-ala on suurin mahdollinen.
 - optimointimuuttujat:
 - x : leveys [m]
 - y : korkeus [m]
 - rajoitukset:
 - $2(x + y) = L$: suorakaiteen kehän pituus on L
 - $x, y \geq 0$: muuttujat positiivisia
 - kohdefunktio:
 - $f(x, y) = xy$: suorakaiteen pinta-ala

... Esimerkki

- Optimointitehtävä:

$$\max_{x,y} f(x,y) = xy$$

$$\text{st. } 2(x+y) = L$$

$$x, y \geq 0$$

st. : "subject to"

- Päätösmuuttujien arvot, jotka toteuttavat tehtävän yhtälö- ja epäyhtälörajoitukset muodostavat tehtävän **käyvän joukon**.
- Tehtävän ratkaisu: $x = y = L/4$. Rautalangasta kannattaa siis taivuttaa neliö.

Optimointitehtävien luokittelu

Lineaarinen optimointi

- Kohdefunktio ja rajoitukset lineaarisia
- Esim. leipomo maksimoi kinuski- ja suklaakakuista saatavan myyntituoton
- Mat-2.3140 Linear programming

Epälineaarinen optimointi

- Kohdefunktio ja/tai rajoitukset epälineaarisia
- Esim. etsi muoto liikkuvalla kappaleelle siten että ilmanvastus minimoituu
- Mat-2.3139 Nonlinear programming

... Optimointitehtävien luokittelu

Monitavoiteoptimointi

- Yhden kohdefunktion sijasta monta kohdefunktiota
- Esim. portfolion optimointi: halutaan sekä maksimoida tuottoa että minimoida riskiä

Kokonaislukuoptimointi

- Päätösmuuttujat ovat kokonaislukuja
- Esim. Halutaan määrittää optimaalinen tilausten lukumäärä, jolla yrityksen voitto maksimoituu
- Mat-2.4146 Kokonaislukuoptimointi

... Optimointitehtävien luokittelu

Dynaaminen optimointi

- Päätsuuttajat ovat funktioita toisista muuttujista, esim. ajasta
- Kohdefunktio on funktionaali, esim. integraali
- Esim. muodosta kulutus-säästöstrategia pääomalle kahden vuoden ajaksi; kulutuksesta seuraa hyöty, säästöstä korko
- ks. Mat-2.3148 Dynaaminen optimointi

Stokastinen optimointi

- Tehtävä sisältää satunnaismuuttujia.
- MS-C2311 Stokastiset prosessit

Optimointitehtävien ratkaiseminen

- Tehtäviä ratkaistaan analyttisesti tai numeerisesti
- Optimointitehtävien **numeerinen** ratkaisu perustuu **iterointiin**.
 - Piste päätösmuuttujien käyvässä joukossa edustaa ratkaisukandidaattia
 - Lähdetään tietyistä alkupisteistä liikkeelle
 - Lasketaan uusi piste tietyn algoritmin mukaisesti
 - Jatketaan kunnes löydetään optimipiste
- Sopii tietokoneen ratkaisukeinoksi
- Historiallisista syistä tietyjä numeerisia ratkaisumenetelmiä kutsutaan **ohjelmoinniksi** (esim. lineaarinen ohjelmointi)

Optimointitehtävien ratkaisu Matlabilla

- Matlab Optimization Toolbox
 - **fminbnd**: Etsii yhden muuttujan funktion minimin annetulta väliltä.
 - **fmincon**: Etsii minimin optimointitehtävälle, jossa kohdefunktio on epälineaarinen monen muuttujan funktio ja rajoitteet mielivaltaisia yhtälö- ja epäyhtälörajoitteita.
 - **fminsearch** ja **fminunc**: Etsii minimin epälineaarille kohdefunktiolle, kun rajoitusehtoja ei ole.
 - **linprog**: Ratkoo lineaarisia optimointitehtäviä.
 - **quadprog**: Ratkoo kvadraattisia (neliöllisiä) optimointitehtäviä.

fmincon

- fmincon-syntaksi:

$X = \text{fmincon}(@(\mathbf{x}) \text{FUN}(\mathbf{x}, ? \dots), X_0, A, B, A_{\text{eq}}, B_{\text{eq}}, LB, UB, @(\mathbf{x}) \text{mycon}(\mathbf{x}, ? \dots))$

- $\text{FUN}(\mathbf{x}, ? \dots)$ on kohdefunktio, joka määrittää omassa m-tiedostossaan. $@(\mathbf{x})$ kohdefunktion edessä kertoo, minkä argumentin suhteen optimointi tehdään. $? \dots$ viittaa kohdefunktion mahdollisiin parametreihin.
- X_0 on optimointialgoritmille annettava alkuarvaus ratkaisusta
- $A, B, A_{\text{eq}}, B_{\text{eq}}$ liittyvät tehtävän lineaarisiin rajoitusehtoihin. LB ja UB määrittävät päätösmuuttujille ala- ja ylärajat.
- Funktion $\text{mycon}(\mathbf{x}, ? \dots)$ avulla voi lisätä kaikenlaisia yhtälö- ja epäyhtälörajoitteita, myös epälineaarisia. $? \dots$ viittaa mahdollisiin parametreihin.

Rautalankatehtävä Matlabissa

```
% Omaan m-tiedostoon "pintaala.m"
function A = pintaala(x)
    A = -x(1)*x(2);
% Omaan m-tiedostoon "rajoitus.m"
function [c ceq] = rajoitus(x, L)
c=[];
ceq=[2*(x(1)+x(2))-L];
% Matlabin komentoriviltä
>> L = 29.3;
>> [x,fval] = fmincon(@(x) pintaala(x),[1; L/2-1],[],[],[],[],...
[0; 0],[],@(x) rajoitus(x,L))
Local minimum found that satisfies the constraints ...
x =    7.3250
      7.3250
fval = -53.6556
```

... Rautalankatehtävä Matlabilla

- Kohdefunktiolle oltava oma funktiotiedosto
- rajoitus-funktiolla voisi toteuttaa myös epälineaarisia rajoitteita
- Huomaa @-symbolin käyttö
- Oletusarvoisesti minimoidaan; helppo muuntaa maksimoinniksi merkkimuutoksella:

funktion $f(x)$ maksimointi \Leftrightarrow funktion $-f(x)$ minimointi

Tehtävä A: Öljyfirman kustannusten minimointi

- EOQ-malli (Economic Order Quantity) kuvaa yrityksen varastointi- ja tilauskustannuksia
- Mallissa kustannukset $f(x_1)$ tilauskoolla x_1 , tilauskustannuksilla a_1 , vuosikysynnällä b_1 ja varastointikuluilla h_1 muodostuvat seuraavasti

$$f(x_1) = \underbrace{a_1 \times \frac{b_1}{x_1}}_{\text{Kustannukset per tilaus} \times \text{tilauksien lkm}} + \underbrace{h_1 \times \frac{x_1}{2}}_{\text{varastointikulut per yksikkö} \times \text{keskimääräinen varasto}} \quad (1)$$

- Malli pätee, kun tilauskustannukset, toimitusajat sekä kysyntä ovat tasaisia yli vuoden.

Tehtävä A: Kohdefunktio

- Auta öljyfirmaa minimoimaan öljyn varastointi- ja tilauskustannuksia. Öljyä on kahta tyyppiä, jolloin EOQ malli on

$$f(x_1, x_2) = \left(\frac{a_1 b_1}{x_1} + \frac{h_1 x_1}{2} \right) + \left(\frac{a_2 b_2}{x_2} + \frac{h_2 x_2}{2} \right), \quad (2)$$

missä x_i = Öljytyypin i tilauskoko [tonnia / tilauskerta],

a_i = Öljytyypin i tilauskustannus [10 000€/ tilauskerta],

b_i = Öljytyypin i kysyntä vuodessa [tonnia],

h_i = Öljytyypin i varastointikulut yksikköä kohti vuodessa [10 000€/ tonni].

1. Toteuta funktio `function f = oljykustannusfunktio(x,a,b,h)`

joka ottaa sisäänsä päätösmuuttujat $x = [x_1, x_2]$, parametrit

$a = [a_1, a_2]$, $b = [b_1, b_2]$, $h = [h_1, h_2]$ ja palauttaa kustannukset.

Tehtävä A: Rajoitusehdot

- Varastointitila on rajattu ja tilausmäärien on oltava positiivisia:

$$g(x_1, x_2) = t_1x_1 + t_2x_2 \leq T, \quad (3)$$

$$x_1, x_2 \geq 0, \quad (4)$$

missä t_i = vaadittava varastointitila per tonni tyyppin i öljyä ja T = olemassa oleva varastointitila.

- Varaston koko $T = 24$.

Tehtävä A: Rajoitusehdot

2. Luo function `[c ceq] = oljyrajoitus(x,t,T)`. Funktio ottaa sisäänsä tilauskoot x sekä parametrit $t = [t_1, t_2]$ ja T .

- Funktion palauttaman arvon c tulee kertoa yhtälörajoitteen (3) vasemman- ja oikeanpuoleisen lausekkeen erotus. Aseta `ceq=[]`.
- `fmincon` hyödyntää tätä funktiota siten, että optimointin edetessä toteutuu $c \leq 0$.
- Ei-negatiivisuusrajoitteet (4) toteutetaan suoraan `fmincon`:iin, jota käytetään optimaalisen tilauksen ratkaisemiseen.

Tehtävä A: Optimointi

3. Ratkaise optimaaliset arvot päätösmuuttujille x_1 ja x_2 käyttäen funktiota `fmincon`. Käytä seuraavia parametrien arvoja:

Öljytyyppi	a_i	b_i	h_i	t_i
$i=1$	10	2	0.4	2
$i=2$	6	3	0.15	4

Vinkkejä:

- Katso `!help fmincon` viimeinen esimerkki.
- Käytä apuna kohdissa 1 ja 2 luomiasi funktioita.
- Kirjoittamalla kohdefunktion eteen $@(\mathbf{x})$ ilmaiset minkä argumentin suhteen kohdefunktiota optimoidaan.
- Käytä optimointialgoritmin alkuarvauksena $(x_1, x_2) = (4, 4)$

Tehtävä A: Optimointi

☞ Kuinka suuria tilausmäärien tulee olla, jotta öljyfirman kustannukset minimoituvat? Kuinka suuret kustannukset tällöin ovat?

Tehtävä B: Gradienttimenetelmä

- Rosenbrockin banaanifunktio on esimerkki funktiosta, jonka minimiä monet optimointialgoritmit eivät löydä.

$$f(x_1, x_2) = 10 \cdot (x_2 - x_1^2)^2 + (1 - x_1)^2$$

- Tutkitaan banaanifunktion minimoimista gradienttimenetelmällä.

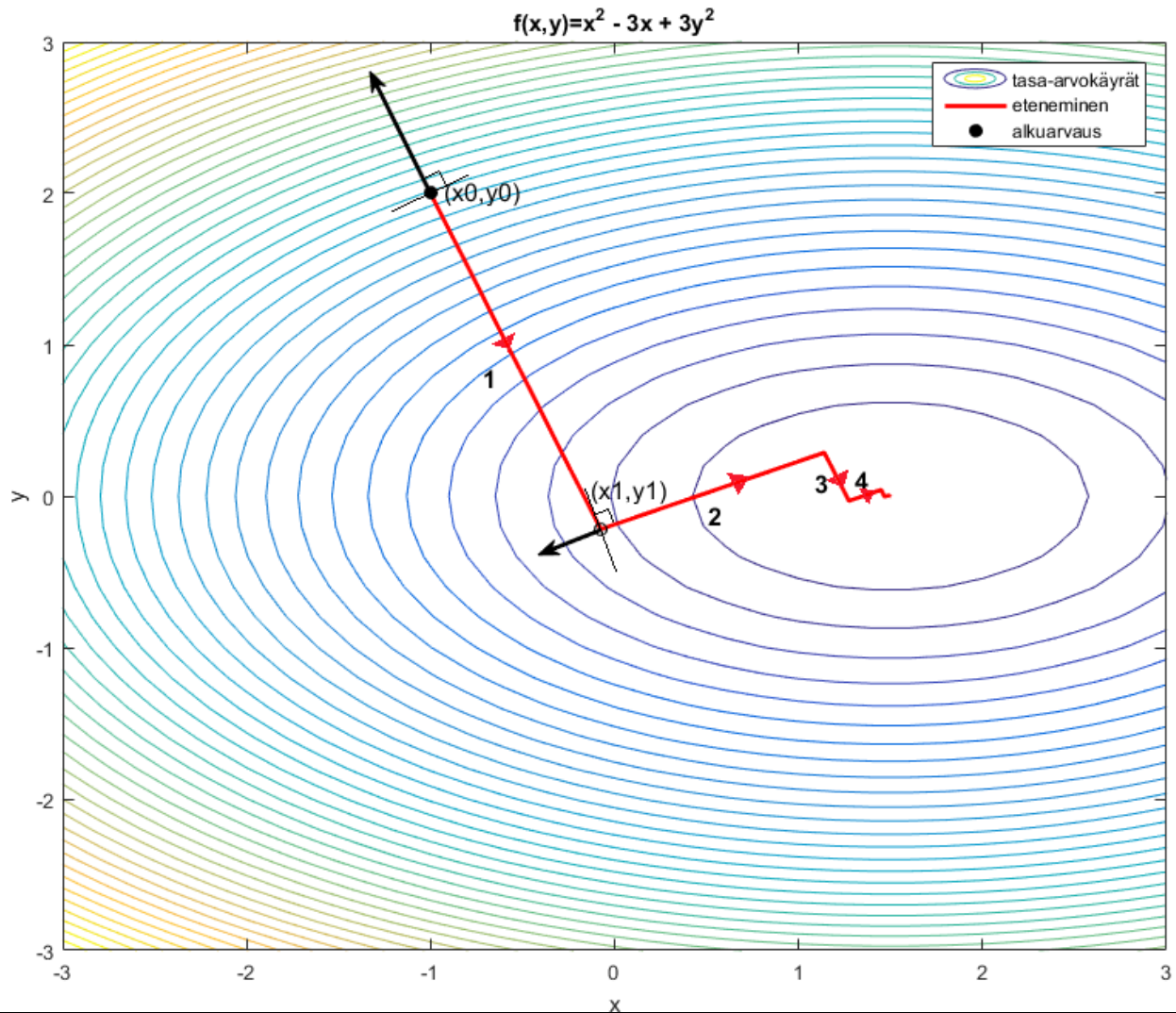
Tehtävä B: Gradienttimenetelmä

- Ratkaisukandidaattia $x(i) = [x_1(i), x_2(i)]'$ päivitetään iteratiivisesti käyttäen gradienttia.
- Pisteessä $x(i)$ lasketaan funktion gradientti $\nabla f(x_1(i), x_2(i))$ ja siirrytään gradienttia vastakkaisen suunnan mukaisesti pisteeseen $x(i + 1)$, s.e.

$$\begin{bmatrix} x_1(i + 1) \\ x_2(i + 1) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} x_1(i) \\ x_2(i) \end{bmatrix} - \alpha \cdot \nabla f(x_1(i), x_2(i)) \quad (5)$$

missä α on askelpituus. Askelpituus on tärkeä, jotta ei mennä liian pitkälle tai jäädä liian lyhyeen gradientin suuntaan edetessä.

Tehtävä B: Gradienttimenetelmän kulku

Tehtävä B: Toteutus

1. Muodosta function `[grad] = gradientti(x)`, joka laskee kohdefunktion gradientin `grad=[g1;g2]` funktiolle annetussa pisteessä `x=[x1;x2]`. Gradientti on muotoa

$$\nabla f(x_1, x_2) = \begin{bmatrix} 10 \cdot 2 \cdot (x_2 - x_1^2) \cdot (-2 \cdot x_1) - 2 \cdot (1 - x_1) \\ 10 \cdot 2 \cdot (x_2 - x_1^2) \end{bmatrix}$$

2. Muodosta function `[f_uusi]=viiva(alpha,grad,x)`, joka palauttaa kohdefunktion arvon uudessa pisteessä, johon päädytään kun pisteestä `x` siirrytään `alpha`-pituinen matka suuntaan `-grad`. Askelpituus α saadaan yksiulotteiden optimointitehtävän (viivahaun) ratkaisuna. Viivahaussa haetaan α :n arvo, jolla kohdefunktio minimoituu, kun edetään `-grad` suuntaisesti.

... Tehtävä B: Toteutus

3. Kirjoita ohjelma, jolla tutkit algoritmin etenemistä, kun lähdetään alkupisteestä $(x_1, x_2) = (-1, 2)$. Askelpituus α määritetään erikseen jokaisella askeleella, käyttäen Matlabin funktiota `fminbnd`. Ohjelman runko:

```
x(:,1)=[-1;2]
for i=2:askelten_lkm
    %Määritä gradientin suunta pisteessä x(:,i)
    grad=???
    %Määritä askelpituus alpha minimoimalla
    %funktiota viiva(alpha,grad,x0) välillä 0<=alpha<=5
    alpha=fminbnd( @(???) minimoitava funktio?,0,5)
    x(:,i)=x(:,i-1)+??? %Päivitä piste
end
```


Tehtävä B: Kysymyksiä

- ✎ Mitä pistettä gradienttimenetelmä lähestyy? Onko tämä piste funktion minimi, ja jos on, mistä tiedät sen?
- ✎ Kuinka monen askeleen kuluttua lähtöarvauksesta on algoritmi päässyt banaanilaakson pohjalle ja kulku merkittävästi hidastunut?
- 🖨️ Liitä vastauksiisi kuva josta näkyy iteraation kulku gradienttimenetelmällä (iteroidut pisteet ja niitä yhdistävä murtoviiva) sekä kohdefunktion tasa-arvokäyrät (x_1, x_2) -tasossa. Nimeä kuva ja sen akselit. Käytä tasa-arvokäyrien piirtämisessä komentoja `meshgrid` ja `contour`. Esimerkiksi funktiolle $xe^{-x^2-y^2}$ saat piirrettyä tasa-arvokäyrät näin:

```
[X,Y] = meshgrid(-2:.2:2, -2:.2:2);
```

```
Z = X .* exp(-X.^2 - Y.^2);, contour(X,Y,Z,100);
```

Kotitehtävä: Jatkoa EOQ-tehtävälle

Esitit EOQ-mallin tulokset öljy-yrityksen johdolle. Esittämäsi tulos ei kuitenkaan riitä johtoportaallesi, joka vaatii sinulta lisää.

- Johtoporras esittää seuraavan kysymyksen:

Mitä kustannuksille käy, jos yritys muuttaa varaston kokoa, s.e.

$T \in \{14, 15, \dots, 34\}$?

1. Tutki miten optimoidut kustannukset käyttäytyvät T :n funktiona.

- Luo function `fval = optimi_kustannus(a,b,h,t,T)`, joka palauttaa optimoidut kustannukset annetuilla parametreilla. (Vinkki: Käytä tunnilla tehtyjä funktioita ja `fmincon`:illa toteutettua optimointia.)

Kotitehtävä: Jatkoa EOQ-tehtävälle

- Piirrä kuvaaja optimoiduista varastointikustannuksista, kun $T=14:1:34$.

Liitä kuva kustannuksista varastokoon funktiona. Nimeä akselit ja anna sopiva otsikko. Kommentoi kuvaajaa.

Kuinka paljon T :n kasvattaminen 24:stä 30:een saa korkeintaan maksaa, jotta investointi tuottaisi itsensä takaisin vuoden aikana?

Kotitehtävä: Kustannusten kehitys tilauskustannusten funktiona

Yrityksen johtoporrasta kiinnostaa lisäksi, miten optimoidut kustannukset muuttuisivat, jos tilauskustannukset a_1, a_2 muuttuvat, mutta varastokoko ei muutu, eli $T = 24$.

2. Tehtävänä on visualisoida optimoidut kustannukset, kun $a_1 \in \{8, 8.25, \dots, 12\}$ ja $a_2 \in \{4, 4.25, \dots, 8\}$. Toteutus täydentämällä seuraavan kalvon koodinpätkää (sisemmän for-silmukan sisään).

```
a1_grid=[8:0.25:12]; a2_grid=[4:0.25:8];
F=zeros([length(a2_grid),length(a1_grid)]);
for i=1:length(a1_grid)
    for j=1:length(a2_grid)
        a(1)=a1_grid(i);
        a(2)=a2_grid(j);
        F(j,i)= %Tallenna F(j,i):hin optimi näillä a(1)
                %ja a(2) arvoilla
    end
end
end
%Pinnan piirto
surf(a1_grid,a2_grid,F)
colorbar %väriselite
%Nykytilanteen merkkkaus 3D-kuvaan
text(10, 6.05, 10.3966, '\leftarrow Cost now', 'FontSize', 16)
```

Kotitehtävä: Kysymyksiä

- ✎ Selitä mitä edellisen kalvon matlab-komennon `text` parametrit tekevät.
- ✎ Liitä piirtämäsi kuva. Käännä sitä sopivaan asentoon matlabin figure-ikkunan työkalulla Rotate 3D (Tools → Rotate 3D). Anna kuvalle otsikko ja nimeä akselit sopivasti. Kommentoi kuvaa.
- ✎ Miten optimoidut varastokustannukset riippuvat tilauskustannuksista?

Yritykselle tarjoutuu mahdollisuus vaihtaa toimittajaan, jolta tilattaessa kustannukset olisivat $a_1 = 9.5$, $a_2 = 5$. Lue kuvasta mitkä kustannukset olisivat tällöin. Vinkki: Tools → Data Cursor

- ✎ Kuinka paljon yritys säästäisi vuosittain, jos se vaihtaisi toimittajaa?